

MOHÁCS 500

ANTEMURALE CHRISTIANITATIS

Közép-Európa és a Nyugat-Balkán,
a Kereszténység Védőbástyái

*Central Europe and the Western Balkans,
Bastions of Christianity*

Várkert Bazár, Budapest

2024. december 8-9.

IMPRESSZUM

Felelős kiadó: Móczár Gábor, a Nemzeti Örökség Intézete főigazgatója; **Kiadó székhelye:** 1086 Budapest, Fiumei út 16-18.; **Szerkesztő:** Kovács István; **Közreműködők:** Dr. Hargitai János, Móczár Gábor, Péterfi Eszter, Sipos Berta, Dr. Tóth Zsolt; **Tördelés és Tipográfia:** Quantum Media Kft.; **Nyomdai előkészítés, nyomás és kötészet:** Solong Press Kft.

Nemzeti Örökség Intézete © 2024

Kapcsolat:

Kovács, István konferencia titkár
Mobil: +36 30 255 2206
E-mail: istvan.kovacs@nori.gov.hu

IMPRESS

Responsible publisher: National Heritage Institute, Gábor Móczár, General Director;
Publisher's Headquarter: Fiumei Road 16-18., 1086 Budapest; **Editor:** István Kovács; **In collaboration with** Dr. János Hargitai, Gábor Móczár, Eszter Péterfi, Berta Sipos; **Dr. Zsolt Tóth;**
Typography and formatting: Quantum Media Kft.; **Pre-press and finishing:** Solong Press Kft.

National Heritage Institute © 2024

Contact:

István Kovács Conference Secretary
Mobile: +36 30 255 2206
E-mail: istvan.kovacs@nori.gov.hu

Tisztelt Résztevő!

Örömmel köszöntöm Önt az Antemurale Christianitatis – Közép-Európa és a Nyugat-Balkán, a kereszténység védőbástyái című konferencia alkalmából készült kiadvány lapjain. A mohácsi csata 500. évfordulója nemcsak a magyar nemzet számára bír kiemelkedő jelentőséggel, hanem egyben lehetőséget kínál arra is, hogy a közép-európai régió keresztény örökségét és összefogását méltó módon bemutassuk. Az 1526-os csata tragikus fordulópontként emlékeztet mindannyiunkat a hősiesség, az összefogás és a keresztény értékek védelmének fontosságára. E történelmi esemény évfordulójának előkészületei során a Mohács500 program célja nem csupán a kegyelet kifejezése, hanem az, hogy a közös európai történelem és emlékezet méltó formában kerüljön megőrzésre és továbbadásra.

A miniszteri biztосként végzett munkám során különös hangsúlyt fektettem arra, hogy az emlékév eseményei hozzájáruljanak nemzeti identitásunk megerősítéséhez, és hogy a mohácsi csatára való emlékezés ne csupán múltunk, hanem jövőnk közös alapját is szolgálja. Kívánom, hogy ez a kiadvány méltó emléket állítson a történelmi eseményeknek, és inspirációként szolgáljon a közös európai örökség ápolásához.

Dr. Hargitai János

a mohácsi csata 500. évfordulójáról történő méltó megemlékezéssel összefüggő feladatok ellátásáért felelős miniszteri biztos

Dear Participant,

I am honoured to welcome you to the pages of this publication prepared on the occasion of the conference 'Antemurale Christianitatis – Central Europe and the Western Balkans, Bastions of Christianity'. The 500th anniversary of the Battle of Mohács is of paramount importance not only for the Hungarian nation, but also as an opportunity to showcase the Christian heritage and solidarity of the Central European region.

The Battle of 1526 marks a tragic turning point, reminding us all of the importance of heroism, unity and the defence of Christian values. In preparing for this anniversary, the Mohács500 programme aims not only to pay tribute, but also to preserve and pass on our common European history and memory in a meaningful way.

As Ministerial Commissioner, I have attached great importance to ensuring that the events of the commemorative year strengthen our national identity and that the memory of the Battle of Mohács serves as a foundation not only for our past, but also for our future. I hope that this publication will be a fitting tribute to these historic events and inspire further efforts to cherish our common European heritage.

Dr. János Hargitai

Ministerial Commissioner for the 500th Anniversary of the Battle of Mohács

KÖSZÖNTŐK / WELCOME

Kedves Résztevő!

A konferencia házigazdjaként örömmel köszöntöm Önt az Antemurale Christianitatis – Közép-Európa és a Nyugat-Balkán, a kereszténység védőbástyái című konferencián, amely a mohácsi csata 500 éves évfordulójának előkészítésének jegyében kerül megrendezésre a budavári Várkert Bazárban. A konferencia célja, hogy bemutassa a közép-európai és balkáni államok középkori kapcsolatait, különös figyelmet szentelve a kereszténység védelmében betöltött szerepüknek.

A szervező intézmények mindegyike azon munkálkodik, hogy a kegyelet, a hősiesség és a közép-európai összefogás jelentőségét kiemelve tisztelegjenek a mohácsi csatában elhunyt keresztény harcosok emléke előtt. A méltó emlékévk előkészületében célunk a csatatéren mártírhalált vállaló hősök megismerése, és ráirányítani a figyelmet a régió történelmi és kulturális örökségére.

A konferencia témái között külön figyelmet fordítunk a Balkán jelenkori európai integrációs lehetőségeire, figyelembe véve a régió történelmi és geopolitikai összefonódásait. Bizom benne, hogy az itt elhangzó előadások és eszmecserek hozzájárulnak ahhoz, hogy a jövőben még szorosabb együttműködés alakuljon ki a régió országai között!

A konferencia szervező bizottsága nevében köszönöm megtisztelő részvételét, amellyel Ön is hozzájárul a mohácsi csata 500 éves évfordulójának méltó előkészítéséhez.

Móczár Gábor

főigazgató, Nemzeti Örökség Intézete

Dear Participant,

As the host of the conference, it is my great pleasure to welcome you to the conference Antemurale Christianitatis - Central Europe and the Western Balkans, Bastions of Christianity, which is being held at the Várkert Bazár in Buda as part of the preparations for the 500th anniversary of the Battle of Mohács. The aim of the event is to explore the medieval links between Central European and Balkan states, with a special focus on their role in the defence of Christianity.

The organising institutions are committed to honouring the memory of the Christian warriors who fell at the Battle of Mohács by emphasising the importance of reverence, heroism and Central European solidarity. As we prepare for a dignified year of commemoration, our aim is to shed light on the heroes who made the ultimate sacrifice on the battlefield and to draw attention to the historical and cultural heritage of the region.

Among the themes of the conference, special attention will be given to the contemporary European integration opportunities of the Balkans, taking into account the historical and geopolitical interconnections of the region. I am confident that the presentations and discussions here will contribute to fostering closer cooperation among the countries of the region in the future. On behalf of the Conference Organising Committee, I would like to thank you for your esteemed participation, which contributes significantly to the honourable preparation of the 500th anniversary of the Battle of Mohács.

Gábor Móczár

General Director, National Heritage Institute

ANTEMURALE CHRISTIANITATIS – KÖZÉP-EURÓPA ÉS A NYUGAT-BALKÁN, A KERESZTÉNYSÉG VÉDŐBÁSTYÁI

CENTRAL EUROPE AND THE WESTERN BALKANS, BASTIONS OF CHRISTIANITY

Időpont / Date: 2024. december 8–9.

Helyszín / Venue: Budapest, Várkert Bazár

1.NAP | DAY 1

9:00–9:30

Megnyitó / Opening Ceremony

Balkáni államok és az oszmán hódítás / Balkan States and the Ottoman Conquest

Szekcióelnök / Chair: Dávid Géza

- 9:30 – 9:50** Ivan JURKOVIĆ (Juraj Dobrila University of Pula, Croatia):
Horvátország és az oszmán fenyegetés és hódítás / Croatia and the Ottoman Threat and Conquest
- 9:50 – 10:10** Aleksandar KRSTIĆ (Institute of History, Belgrade, Serbia):
A Szerb Királyság és az Oszmán Birodalom / The Serbian State and the Ottoman Empire
- 10:10 – 10:30** Emir FILIPOVIĆ (University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina):
Bosznia két hatalom vonzásában – a Magyar Királyság és az Oszmán Birodalom balkáni ütköző állama / Bosnia between Two Powers – The Balkan Buffer State of the Kingdom of Hungary and the Ottoman Empire
- 10:30 – 10:50** FODOR Pál (HUN-REN BTK Történettudományi Intézet – Magyar Történelmi Társulat, Budapest):
Az oszmán hódítás és Magyarország (1390–1526) / The Ottoman Conquest and Hungary (1390–1526)

10:50–11:10

Vita / Discussion

11:10–11:40

Kávészünet / Coffee Break

11:40–12:15

**A Mohács 500 projekt legfrissebb eredményei / Latest Developments
in the Mohács 500 Project**

(Könyvbemutató: Temetetlen Mohács; EmlékŐr 2024. Különszám; Animáció: Sorsfordítók; Riportfilm: Az oszmánellenes harcok emlékhelyei Dél-Kelet-Európában / Book Presentation: Unburied Mohács; EmlékŐr 2024 Special Issue; Animation: Turning Points; Documentary: Memorial Sites of the Anti-Ottoman Struggles in Southeast Europe)

12:15–13:30

Ebédszünet / Lunch Break

13:30–15:00

**Kerekasztal: A balkáni államok integrációja a 21. században / Panel Discussion:
Integration of the Balkan States in the 21st Century**

Résztevők / Participants: DUX László (EU Közös Kül- és Biztonságpolitikai és Bővítési Főosztály / EU Common Foreign and Security Policy and Enlargement Directorate), TESZÁRY Miklós (Mathias Corvinus Collegium), SOKCSEVITS Dénes (HUN-REN BTK Történettudományi Intézet, Budapest)

Moderátor / Moderator: PERGER István

15:00–15:30

Kávészünet / Coffee Break

Nyugat-Európa és az Apostoli Szentszék / Western Europe and the Apostolic See

Szekcióelnök / Chair: Fedeles Tamás

- 15:30 – 15:50** NEMES Gábor (Győri Egyházmegyei Gyűjteményi Központ, Győr; HUN-REN-PPKE-PTE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport, Budapest):
Az Apostoli Szentszék „oszmán politikája” / The Apostolic See’s „Ottoman Policy”
- 15:50 – 16:10** Paul SRODECKI (University of Southern Denmark, Denmark):
Kelet-Közép-Európa országai és népei mint a kereszténység védőbástyái / The Countries and Peoples of East-Central Europe as Bastions of Christianity
- 16:10 – 16:30** KRUPPA Tamás (Szegedi Tudomány Egyetem, Szeged; HUN-REN-PPKE-PTE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport, Budapest):
A Velencei Köztársaság és az Oszmán Birodalom diplomáciai kapcsolatai (1499–1540) / Diplomatic Relations between the Venetian Republic and the Ottoman Empire (1499–1540)
- 16:30 – 16:50** KENYERES István (Budapest Főváros Levéltára, Budapest):
Deficit, hitelek, segélyek és pénzrontás. Európai államok és a Magyar Királyság fiskális helyzete a mohácsi csata idején / Deficit, Loans, Aid, and Currency Devaluation – The Fiscal Status of European States and the Kingdom of Hungary around the Time of the Battle of Mohács

16:50–17:10

Vita / Discussion

17:30–18:15

Művészeti Program / Art Program

Canlar zenekar

2.NAP | DAY 2

A Jagelló-dinasztia / The Jagiellonian Dynasty

Szekcióelnök / Chair: HORVÁTH Richárd

- 9:00 – 9:20** NEUMANN Tibor (HUN-REN BTK Történettudományi Intézet, Budapest):
A nemesség mozgósítása 1526-ban – a nemesi felkelés / The Mobilisation of the Nobility in 1526 – The Noble Levy
- 9:20 – 9:40** C. TÓTH Norbert (HM-HIM-MNL-SZTE, Magyar Medievisztikai Kutatócsoport, Szeged):
A királyság finanszírozása a középkor végén / Financing the Kingdom of Hungary at the End of the Middle Ages
- 9:40 – 10:00** RÁCZ György (Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest):
A Jagellók heraldikai reprezentációja / The Heraldic Representation of the Jagellos
- 10:00 – 10:20** VARGA Szabolcs (HUN-REN BTK Történettudományi Intézet, Budapest):
Külföldi katonák az 1526. évi mohácsi csatában / Foreign Soldiers at the Battle of Mohács in 1526

10:20–10:40

Vita / Discussion

10:40–11:00

Kávészünet / Coffee Break

Csatatér- és tömegsírkutatás: antropológia és régészet / Battlefield and Mass Grave Research – Anthropology and Archaeology

Szekcióelnök / Chair: Rosta Szabolcs

- 11:00 – 11:20** BERTÓK Gábor – GYŐRFFY-VILLÁM Zsombor – HARAMZA Márk – SZABÓ Tibor (Janus Pannonius Múzeum, Pécs):
A mohácsi csatater régészeti kutatásának legújabb eredményei / The Latest Results of the Mohács Battlefield Archaeological Research
- 11:20 – 11:40** Marcos DE ANDRÉS – VIG Viktor – BERECSKI Zsolt – SPEKKER Olga – TIHANYI Balázs – PÁLFI György (Szegedi Tudományegyetem, Szeged):
A mohácsi III. számú tömegsír maradványainak antropológiai vizsgálata: kihívások és előzetes eredmények / The Anthropological Study of the Mohács Mass Grave No. III Remains: Challenges and Preliminary Results

- 11:40 – 12:00** NEMÉNYI Réka – GYÖRFFY-VILLÁM Zsombor – TALABÉR Ildikó
(Janus Pannonius Múzeum, Pécs):
A IV. számú tömegsír régészeti feltárása (2024) / The Excavation of the Mass Grave No. IV (2024)
- 12:00 – 12:20** PÁLFI György – KOCSMÁR Réka – VÁGVÖLGYI Lili – SZABÓ Árpád – MAI Tímea – MOLNÁR Erika (Szegedi Tudományegyetem, Szeged):
A mohácsi IV. számú tömegsír-feltárás antropológiai tapasztalatai / The Mohács Mass Grave No. IV Excavation: Biological Anthropological Observations

12:20–12:40
Vita / Discussion

12:40–13:30
Ebédészünet / Lunch Break

Kerekasztal: Az oszmánellenes harcok emlékezete / Panel Discussion: The Memory of Anti-Ottoman Struggles

Résztevők / Participants: MÓCZÁR Gábor (Nemzeti Örökség Intézete, Budapest / National Heritage Institute), Suzanna MILJAN (Croatian Academy of Sciences and Arts, Zagreb), Nenad OBREDOVIĆ (PhD, Mohol, Serbia)
Moderátor / Moderator: Emir FILIPOVIĆ

15:00–15:30
Kávészünet / Coffee Break

Legújabb kutatási eredmények / Latest Research Findings
Szekcióelnök / Chair: BERTÓK Gábor

- 15:30 – 15:50** FEDELES Tamás (Pécsi Tudományegyetem, Pécs; HUN-REN-PPKE-PTE Fraknoi Vilmos Római Történeti Kutatócsoport, Budapest):
Püspökléxikon: A magyar egyházi elit a közép- és kora újkor határán / Bishop's Lexicon (1458–1526) – The Hungarian Ecclesiastical Elite on the Boundary of the Middle and Early Modern Ages
- 15:50 – 16:10** PAPP Júlia (HUN-REN BTK Művelődéstörténeti Intézet, Budapest):
A mohácsi csata és II. Lajos a 16–19. századi képzőművészetben / The Battle of Mohács and King Louis II in 16th–19th Century Art
- 16:10 – 16:30** PAP Norbert (PTE TTK Földrajzi és Földtudományi Intézet, Pécs):
Hét év Mohács-kutatás eredményei (2018–2024) / Seven Years of Mohács Research (2018–2024)

16:30–16:50
Vita / Discussion

16:50
Zárszó / Closing Remarks

Ivan Jurković

Croatia and the Ottoman Threat and Conquest

Croatia came into direct contact with the Ottomans when they conquered Bosnia (1463). It caused King Matthias Corvinus to take military action, which led to the establishment of his rule over the former northern Bosnian territories and the gradual organization of an effective defense system, which was concluded in 1476, in two parallel lines of fortresses. The outer line began in Drobeta-Turnu Severin and passed through Belgrade › Šabac › Srebrenik › Jajce › Klis to Počitelj. The second, reserve, frontier row began in Timișoara, extended through Srijem › Brod › Dubica › Kostajnica › Bihać › Senj. In the strategic sense the most vulnerable point of this system was the part connecting the Kingdom of Croatia with the Banate of Jajce. In this sector the Ottomans conquered Kamengrad and Ključ castles (1500), which divided the defense system into two separate entities. In the tactical sense, these castles enabled the Ottomans to make frequent attacks with large well-organized forces and smaller independent units towards medieval Croatia. Another big difference between parts of the defense system was based on their different landscape features. The northern part was additionally protected by the Sava and Danube rivers that flowed precisely between the two rows of fortresses. The southern part--Croatia--in contrast, did not have these easily defendable natural borders and was open to incursions. Thus, after the Battle of Krbava (1493), especially in the period between the Battle of Dubica (1513) and the Battle of Mohács (1526), a period of gradual Ottoman conquests began, the dissolution of Corvinus's defense system, but at the same time the beginning of the creation of a new one--supported by the Habsburgs.

Horvátország és az oszmán fenyegetés és hódítás

Bosznia meghódítását követően (1463) az Oszmán Birodalom és Horvátország közvetlen szomszédokká váltak. Ennek következményeként I. Mátyás katonai expedíciót indított a térségben, amelyeknek köszönhetően megszilárdította hatalmát az egykori észak-boszniai területek felett, valamint egy hatékony védelmi rendszer fokozatos kiépítéséhez kezdett, amely 1476-ban egy két vonalból álló, párhuzamos erődvonallal kialakításával fejeződött be. A külső vonal Drobeta-Turnu Severinben kezdődött, és Belgrád › Šabac › Srebrenik › Jajce › Klis › Počitelj irányban haladt. A második határvonal Timișoarától indult, és áthaladt Srijemen › Brodon › Dubicán › Kostajnicán › Bihaćon, végül pedig Senjben ért véget. A rendszer stratégiai szempontból legsebezhetőbb része a Horvát Királyságot a Jajcai Bánsággal összekötő szakasz volt. Ezen a területen az oszmánok elfoglalták a Kamengrad és Ključ várakat (1500), amelyek két különálló egységre bontották a védelmi rendszert. Taktikai szempontból a várak lehetővé tették az oszmánok számára, hogy gyakran támadjanak nagy jól szervezett erőkkel és kisebb, önálló egységekkel a középkori Horvátország irányába. A védelmi rendszer különböző részei közötti egyik nagy különbség a táj jellegében gyökerezett. Az északi részt a Száva és a Duna folyók is védték, amelyek pontosan a két erődítményvonal között folytak. A déli rész, Horvátország viszont nem rendelkezett ilyen könnyen védhető természetes határokkal, és nyitott volt az oszmán betörések előtt. Így a krbavai csata (1493) után, különösen a dubicai csata (1513) és a mohácsi csata (1526) közötti időszakban, fokozatos oszmán hódítások kezdődtek. I. Mátyás király védelmi rendszerének felbomlása, ugyanakkor egy új rendszer kiépítésének kezdete is, amelyet a Habsburg Monarchia kezdeményezett.

The Serbian State and the Ottoman Empire

Due to the weakening of central authorities after the death of Emperor Stephen Dušan (1331–1355), the Serbian state disintegrated into de facto independent regions at the very time when the Ottomans were establishing themselves on European soil. King Vukašin and Despot Uglješa Mrnjavčević, the rulers of the territory of Macedonia, tried to halt the Ottoman advance, but were defeated in the Battle of the Maritsa River in 1371. The Ottomans first brought the domains of the Mrnjavčević brothers under their control, and then clashed with Prince Lazar Hrebeljanović, the ruler of the northern parts of the Serbian state. The decisive battle between Prince Lazar and his allies and Sultan Murad I took place on 15 June 1389 in Kosovo. After the defeat and death of Prince Lazar, his successors had to accept vassal obligations to Sultan Bayezid. The Battle of Kosovo is remembered in Serbian tradition as one of the most important, turning points in Serbian history. In this respect, it can be compared to the Battle of Mohács and its significance for the Hungarians. After the Battle of Angora (1402), Despot Stephen Lazarević (1389–1427) established strong alliance with Hungary. As a vassal of both King Sigismund and the Sultan at the same time, Despot Stephen temporarily stabilized the position of Serbia. However, due to increasing Ottoman pressure during the reign of Despot George Branković (1427–1456), the position of the Serbian state became untenable. The Ottomans temporarily occupied Serbia as early as 1439. Thanks to Serbian-Hungarian military cooperation, Despot George managed to regain his state in 1444, but Serbia finally fell under Ottoman rule in 1459.

A szerb állam és az Oszmán Birodalom

A központi hatalmak gyengülése miatt, Dušan István szerb cár (1331–1355) halála után, a szerb állam de facto független területekre esett szét, éppen abban az időszakban, amikor az oszmánok megvetették lábukat Európában. Vukasin király és Uglješa Mrnjavčević despota, Makedónia uralkodói próbálták megakadályozni az oszmán előrenyomulást, de 1371-ben vereséget szenvedtek a Marica folyó menti csatában. Az oszmánok először a Mrnjavčević fivérek birtokait hódították meg, majd összecsaptak Lazar Hrebeljanović fejedelemmel, a szerb állam északnyugati részének uralkodójával. A döntő csata Lazar Hrebeljanović és szövetségesei, valamint I. Murád szultán között 1389. június 15-én zajlott le Koszovón. Lazar Hrebeljanović veresége és halála után utódainak be kellett hódolniuk I. Bajazid szultánnak. A koszovói csatát a szerb hagyomány a szerb történelem egyik legfontosabb és leginkább meghatározó pillanataként tartja számon. Az ankarai csatát követően (1402) Lazarević István despota (1389–1427) erős szövetséget alakított ki Magyarországgal. A szultánnak és Luxemburgi Zsigmondnak egyaránt hűséggel tartozó István despota ideiglenesen stabilizálta Szerbia helyzetét. Azonban Branković György (1427–1456) uralkodása alatt az oszmán nyomás növekedésével Szerbia helyzete ellehetetlenül. Az oszmánok 1439-ben ideiglenesen megszállták Szerbiát. A szerb–magyar katonai együttműködésnek köszönhetően György despota 1444-ben visszafoglalta az országot, de végül 1459-ben az oszmánok végleg elfoglalták az országot.

Bosnia between Two Powers: The Balkan Buffer State of the Kingdom of Hungary and the Ottoman Empire

From the last quarter of the fourteenth century, the Ottoman Turks relentlessly attempted to undermine the Kingdom of Bosnia with the aim of ultimately incorporating its territory and resources into their ever-expanding Empire. Gaining control over Bosnia would have allowed them to engage in further devastating attacks against the Hungarian Kingdom to the north, so from the very beginning of this process the ruling elites of Hungary sought to organize an effective defence. King Sigismund of Luxembourg understood the significance of keeping the Ottomans as far away from the Hungarian borders as possible, and he envisaged Bosnia as a buffer zone which could serve as a shield against further Ottoman advances. This presentation will therefore explore the unusual power dynamic in the triangle of relations between Hungary, Bosnia and the Ottoman Empire, with the aim of demonstrating the strategic importance of Bosnia in the broader struggle against the Ottoman Turks.

Bosznia két hatalom árnyékában:

A Magyar Királyság és az Oszmán Birodalom balkáni ütközőállama

A 14. század utolsó negyedétől kezdődően az oszmánok könnyörtelenül próbálták aláásni a bosnyák királyságot, céljuk pedig végső soron a terület és erőforrásainak bekebelezése volt az egyre bővülő birodalmukba. A Bosznia feletti uralom lehetőséget teremtett volna számukra, hogy továbbra is pusztító támadásokat indítsanak északon a Magyar Királyság ellen, ezért Magyarország uralkodói az első hódításoktól kezdve igyekeztek hatékony védelmet szervezni. Luxemburgi Zsigmond király felismerte, hogy milyen fontos távol tartani az oszmánokat a magyar határoktól, és Boszniát olyan ütközőállam képzelte el, amely védelmet nyújthat az oszmán előrenyomulás ellen. Az előadás ennek megfelelően azt a szokatlan hatalmi dinamikát vizsgálja, amely a Magyarország, Bosznia és az Oszmán Birodalom között alakult ki, és célja annak bemutatása, hogy Bosznia stratégiai jelentősége miként járult hozzá a törökök elleni szélesebb körű küzdelemhez.

Az oszmán hódítás és Magyarország (1390–1526)

Az előadás első része a korai (13–15. századi) oszmán állam természetét mutatja be az utóbbi két évtized új kutatásaira támaszkodva. Ennek célja az, hogy világosan lássuk azokat a politikai, katonai és társadalmi tényezőket, amelyek a szakadatlan oszmán expanziót ösztönözték. Az oszmán politika megértéséhez nagyon hasznos az a pár éve megjelent tanulmány, amely az első kétszáz év háborúit „akindzsi-hadviselésként” írja le, s amely szerint a hódításokat elsősorban a zsákmányszerzés vágya táplálta. Emellett nem hanyagolhatók el az ideológiai tényezők sem, amelyek részben ösztönözték, részben igazolták az újabb és újabb pusztításokat, területfoglalásokat, és kialakították az összetett birodalom sajátos identitását. Ezekből azt is megtudjuk, hogy milyen helyet foglalt el Magyarország az oszmán politikában és képzeletben, miképpen lépett Bizánc helyébe és vált az 1520-as évekre a hódítások fő célpontjává. Az előadás második fele a magyarok veszteségeit és reakcióit tekinti át: 1. védekezés lehetőségeit, illetve 2. azokat a magatartás- és identitásformákat, amelyek az ellenállás szellemét ébren tartották. Végül a két hatalom 1520-as évek eleji erőviszonyainak bemutatása történik meg, amiből egyértelműen kiderül, hogy semmi esélye nem volt annak, hogy a mohácsi döntő összecsapás másképpen végződjék.

The Ottoman Conquest and Hungary (1390–1526)

The first part of the paper will present the nature of the early Ottoman state (13th–15th centuries), drawing heavily on new research findings from the last two decades. The aim is to provide a clear picture of the political, military and social factors that stimulated the uninterrupted Ottoman expansion. A study published a few years ago, which describes the Ottoman wars of the first two hundred years as “akıncı-warfare”, and which argues that the conquests were fuelled primarily by the desire to obtain booty, seems very useful for understanding Ottoman politics. Nor can we neglect the ideological factors that partly encouraged and partly justified the successive depredations and conquests and contributed to the formation of the specific identity of the composite empire. They also reveal the place Hungary occupied in Ottoman politics and imagination, how it replaced Byzantium and became the main target of conquest by the 1520s. The second half of the paper will give a brief survey of the losses and reactions of the Hungarians: (1) the means of defence, and (2) the attitudes and forms of identities that kept the spirit of resistance alive. Finally, the balance of power between the two powers in the early 1520s is presented, making it clear that there was no chance that the decisive clash at Mohács would have ended differently.

Az Apostoli Szentszék „oszmán politikája”

Az 1440-es évektől, de főleg 1453, azaz Konstantinápoly eleste után a pápai diplomácia egyik fő célkitűzése az Oszmán Birodalom elleni harc lett, A Magyarországra érkező pápai legátusok pedig a törökellenes harc főszereplőivé váltak. Hunyadi János hosszú hadjáratainak sikerén felbuzdulva Giuliano Cesarini bíboros az 1444. évi támadás fő motorja volt, aki attól sem riadt vissza, hogy a magyar vezetést törökkel megkötött béke felrúgására is rávegye és mindenkit felmentett esküje alól. A bíboros a súlyos vereséggel végződő várnai csatában maga is életét veszítette. A török elleni harc másik Juan de Carvajal bíboros, aki keresztes hadjárat szervezésével oroszlánrésztt vállalt az 1456. évi nándorfehérvári diadalban.

A Jagelló uralkodók alatt három is hazánkba látogatott: Pietro Isvalies (1500–1503), Tommaso de Vio (1523–1524) és Lorenzo Campeggio (1524–1525) kardinálisok. Míg Isvalies bíborosnak – aki szolgálataiért megkapta a veszprémi püspökséget – a feladata az volt, hogy II. Ulászlót egy törökellenes célú francia–pápai–velencei szövetség számára megnyerje, addig Vio és Campeggio a pápai segélypénzek kezelésén túl II. Lajos országainak kül- és belpolitikai megerősítésével kívánták hazánkat egy esetleges török támadással szemben felkészíteni. A legátusok ittélük alatt pedig felügyelték a pápa által a török elleni harcra küldött segélypénz felhasználását is.

The ‘Ottoman Policy’ of the Apostolic See

From the 1440s, but especially after the fall of Constantinople in 1453, one of the main objectives of papal diplomacy became the fight against the Ottoman Empire, and papal legates in Hungary became the main protagonists of the anti-Turkish struggle. Encouraged by the success of János Hunyadi’s long campaign, Cardinal Giuliano Cesarini was the main driving force behind the 1444 offensive, and he did not hesitate to persuade the Hungarian leadership to break the peace with the Turks, and to release everyone from their oaths. The Cardinal himself lost his life in the battle of Varna, which ended in a heavy defeat. The other cardinal to fight against the Turks was Juan de Carvajal, who played a major role in the 1456 victory in the city of Belgrad by organising a crusade. Among the Jagello monarchs, three other cardinals visited our country: Pietro Isvalies (1500–1503), Tommaso de Vio (1523–1524) and Lorenzo Campeggio (1524–1525). While the task of Cardinal Isvalies, who was given the bishopric of Veszprém for his services, was to win over Ulászló II to an anti-Turkish Franco-Papal brotherhood, Vio and Campeggio, in addition to managing papal aid funds, wanted to prepare our country for a possible Turkish invasion by strengthening the foreign and domestic policy of Louis II’s countries. During their time as legates they also supervised the use of the aid money sent by the Pope to fight the Turks.

Kelet-Közép-Európa országai és népei, mint a kereszténység védőbástyái

Az *antemurale Christianitatis* kifejezés (szó szerint „a kereszténység előbástyája”) olyan keresztény védelmi vonalat vagy határt jelöl, amely a nyugati kereszténységet védi a nem latin keresztény hatalmakkal szemben. Ezt a fogalmat bár már korábbi időkben is használták, különösen a középkor későbbi és a kora újkor időszakában vált jelentőssé, különösen az oszmán fenyegetés összefüggésében. Olyan országokat, mint Lengyelország, Magyarország, Horvátország, Ausztria, Velence, Litvánia, valamint az ortodox államok, például Moldva és Ukrajna, gyakran úgy ábrázoltak, mint a kereszténységet védő kulcsfontosságú bástyákat, amelyek megóvják Európát az iszlám világ előretörésétől. A tanulmány azt vizsgálja, hogyan terjedt el Kelet-Közép- és Délkelet-Európa mint a kereszténység védőbástyája fogalma Európa-szerte a késő középkor és a kora újkor idején. A nyomtatott kultúra felemelkedése kulcsfontosságú szerepet játszott a közvélemény alakításában és ezen eszmék elterjesztésében. Számos nyomtatott mű, köztük egyoldalas nyomatok, címlapok, fametszetek és rézmetszetek ábrázolták ezeket a területeket a kereszténység őrzőiként. Az oszmán háborúk, különösen azok, amelyek Magyarországot és Lengyelországot érintették, felkeltették az európai közönség figyelmét, és megerősítették ezen országok szerepét mint a keresztény világ elleni iszlám fenyegetés védelmezőit. A régiók vizuális és szöveges ábrázolásainak elemzésével bepillantást nyerhetünk a nemzeti és regionális identitások kialakulásába a kora újkori Európában. Az *antemurale Christianitatis* fogalma erőteljes eszközként szolgált a támogatás kieszközlésére, katonai kampányok igazolására és a közvélemény formálására.

The Countries and Peoples of East-Central Europe as Bastions of Christianity

The term *antemurale Christianitatis* (literally “forewall of Christianity”) refers to the idea of a Christian bulwark or frontier defending Western Christendom against non-Latin Christian powers. This concept, though rooted in earlier times, gained significant prominence in the late medieval and early modern periods, especially in the context of the Ottoman threat. Countries such as Poland, Hungary, Croatia, Austria, Venice, Lithuania, and even Orthodox entities as Moldavia and Ukraine were often cast as crucial bulwarks protecting Europe from the encroaching Islamic world. This paper examines how the notion of East-Central and South-Eastern Europe as a bulwark of Christendom was disseminated throughout Europe in the late medieval and early modern periods. The rise of print culture played a crucial role in shaping public perception and disseminating these ideas. Numerous printed works, including single-leaf prints, frontispieces, woodcuts, and copperplate engravings, depicted these regions as the guardians of Christendom. The Ottoman wars, particularly those involving Hungary and Poland, captured the attention of European audiences and reinforced the image of these countries as bulwarks against the Islamic threat. By analysing the visual and textual representations of these regions, we can gain insights into the construction of national and regional identities in early modern Europe. The concept of the *antemurale Christianitatis* was a powerful tool for mobilizing support, justifying military campaigns, and shaping public opinion.

A Velencei Köztársaság és az Oszmán Birodalom diplomáciai kapcsolatai (1499–1540)

Az előadás által tárgyalt időszak keretét két velencei–oszmán háború képezi, amelyekben visszatükröződik az Oszmán Birodalom és a Velencei Köztársaság bonyolult és sokrétű kapcsolata. A Köztársaság hatalma a Levantéval folytatott kereskedelemről származott, számára tehát a status quo fenntartása volt a legmegfelelőbb politika, amit megpróbált a feltörekvő oszmán hatalommal szemben is folytatni. Ugyanakkor szárazföldi birtokai (*Terraferma*) miatt 1494-től kezdve belekeveredett az évtizedekig tartó itáliai háborúba, ami Sztambul felé kiszolgáltatótá tette. Ezzel szemben az Oszmán Birodalom céljai egészen nyilvánvalóak voltak, vagyis Velence jelenlétének minimalizálása a Földközi-tenger keleti térségében, különös tekintettel a balkáni, dalmáciai térségre, valamint a további területi terjeszkedés az égei-adriai szigetvilág stratégiai pontjainak megszállásával. Az oszmán diplomácia ellentéziként a velencei kétarcú volt: ennek egyik példája a magyar–velencei–pápai törökellenes szövetsége megkötése 1503-ban. A szövetség sorsa, amely soha nem lépett életbe, nemcsak a Köztársaság portai politikájának említett kétarcúsága mutatkozik meg, hanem az oszmán diplomácia pragmatizmusa is, amely egyszerre célozta a kétfrontos háború elkerülését és a keresztény és muszlim hatalmak ellene szerveződő összefogásának meghiúsítását.

Diplomatic relations between the Republic of Venice and the Ottoman Empire 1499–1540

The period covered by the lecture is framed by two Venetian-Ottoman wars, reflecting the complex and multifaceted relationship between the Ottoman Empire and the Republic of Venice. The republic derived its power from trade with the Levant, so maintaining the status quo was the most appropriate policy for it to pursue, which it also sought to pursue against the emerging Ottoman power. However, his land holdings (*Terraferma*) led him into decades of wars with Italy from 1494 onwards, leaving him vulnerable to Istanbul.

By contrast, the Ottoman Empire’s objectives were quite clear, namely to minimise Venice’s presence in the eastern Mediterranean, particularly in the Balkans and Dalmatia, and to expand territorially by occupying strategic points in the Aegean.

As a counterpoint to Ottoman diplomacy, Venetian diplomacy was two-faced: one example of this was the conclusion of the Hungarian-Venetian-Holy See anti-Turkish alliance in 1503. The fate of this alliance, which never materialised, demonstrates not only the aforementioned two-facedness of republican policy towards the Sublime Porte, but also the pragmatism of Ottoman diplomacy, which aimed both to avoid a two-front war and to thwart an alliance of Christian and Muslim powers against it.

Deficit, hitelek, segélyek és pénzrontás. Európai államok és a Magyar Királyság fiskális helyzete a mohácsi csata idején

Az előadás áttekintést nyújt a 16. század első harmadában az európai keresztény államok eladósodásáról, a nemzetközi hitelügyletekről és a sok helyen alkalmazott devalvációról. Mivel a korabeli államok még alapjában véve a középkori, domaniális bevételeken alapuló pénzügyigazgatása, állami, helyesebben uralkodói jövedelemrendszere nem volt alkalmas a megnövekedett fiskális igények kielégítésére, ezért jelentős szerepet kaptak a hitelek és az innovatív pénzszerzési lehetőségek, állami koncessziók átengedése, új adók bevezetése és a rendek meggyőzése újabb pénzeszközök biztosítására. Ez az időszak éppen ezért az államok eladósodásának kezdete. A korszakban globálissá váló hitelezési rendszer biztosította az európai hatalmak háborús célokhoz elengedhetetlen pénzeszközök növelését. Az előadásban szó lesz az itáliai (firenzei, genovai), a franciaországi (lyoni), a német-római birodalmi (Fuggerek, Welserek), antwerpeni bankházak által nyújtott uralkodói (állami) hitelekről. A pénzszerzés másik útja a devalváció, más néven a pénzrontás volt, amellyel főként Franciaországban és Kasztíliában éltek az uralkodók. Az előadás végén a Magyar Királyság fiskális helyzete kerül bemutatásra, a hitelek és a nevezetes 1521-1525. évi pénzrontás európai kontextusban kerül tárgyalásra, egyúttal a nemzetközi segélyek szerepét is megvizsgáljuk.

Deficit, Loans, Aid, and Currency Debasement: The Fiscal Situation of European States and the Kingdom of Hungary at the Time of the Battle of Mohács

The presentation provides an overview of the indebtedness of Christian states in Europe, international credit transactions, and the widespread practice of devaluation during the first third of the 16th century. At this time, the financial administration of states—still fundamentally rooted in medieval domania revenues—was unable to meet the increasing fiscal demands. As a result, loans, innovative financial strategies, state concessions, the introduction of new taxes, and negotiations with estates to secure additional funds played a significant role. This period thus marks the beginning of state indebtedness.

The globally expanding credit system of the era enabled European powers to increase the financial resources indispensable for their military ambitions. The presentation will discuss the sovereign (state) loans provided by Italian (Florentine, Genoese), French (Lyonese), Holy Roman Empire (Fugger, Welser), and Antwerp banking houses. Another method of raising funds was currency debasement, primarily used by rulers in France and Castile.

The presentation will conclude with an examination of the fiscal situation of the Kingdom of Hungary, placing its loans and the notable currency debasements of 1521-1525 within the European context, while also analyzing the role of international aid.

A nemesség mozgósítása 1526-ban – a nemesi felkelés

Előadásomban a magyar nemesség szerepvállalását igyekszem bemutatni az 1526. évi török elleni hadjáratban, azon belül is elsősorban az ún. nemesi felkeléssel – a megyei nemesség fejenkénti hadbavonulásával – foglalkozom. A források alapján áttekintem, mikor döntöttek a nemesek hadbavonulásáról, a hadvezetés mikorra szeretne volna, hogy megérkezzenek a király táborába, illetve az oszmán seregről érkező hírek hatására változtatott-e a kezdeti tervein. Néhány megye esetében meg lehet határozni, hogy mikor indulhattak el a nemesi csapatok, és ez alapján megbecsülhető, hogy a „nemesi felkelők” végül mikor érkezhettek meg a magyar sereg táborába. Az ismert esetek alapján megvizsgálom, hogy a megyékben miként zajlott a felkészülés a hadjáratra, milyen jelenségek kísérték a hadbavonulást. A két – talán legfontosabb kérdést – ezt követően lehet feltenni: milyen arányban vett részt a magyar nemesség a mohácsi csatában, illetve vajon milyen harcértékűek lehettek az oda érkező csapatok? Ezekre a kérdésekre az elmúlt év kutatásainak a tapasztalatai alapján igyekszem válaszolni: a HIM-MNL-BTK együttműködésében zajló projekt keretei között a Történettudományi Intézetben a csata résztvevőivel, áldozatainak és túlélőinek az összegyűjtésével, illetve életrajzuk megismerésével foglalkozunk.

The Mobilisation of the Nobility in 1526 – The Noble Levy

In my lecture, I will try to present the role of the Hungarian nobility in the 1526 campaign against the Turks, and I will focus on the so-called noble insurrection – the mobilization of the county nobility. Based on the sources, I will review when the decision to call up the nobles was taken, when the government wanted them to arrive at the king's camp, and whether they changed their initial plans in response to the news of the Ottoman army. For some counties, it is possible to determine when the noble troops were likely to have left, and from this it is possible to estimate when they finally arrived at the Hungarian army camps. On the basis of the known cases, I will examine how preparations for the campaign were made in the counties, and what phenomena accompanied the march to war. The two – perhaps most important – questions can then be asked: what proportion of the Hungarian nobility took part in the Battle of Mohács, and what combat value could the troops that arrived there have had? I will try to answer these questions on the basis of the experience gained from the research of the past year: within the framework of a project in cooperation with HIM-MNL-BTK, we are working at the Institute of History to collect the participants, victims and survivors of the battle and to study their biographies.

A királyság finanszírozása a középkor végén

Előadásomban a Magyar Királyság 16. század eleji bevételeit és kiadásait mutatom be. A vizsgálat alapját az 1522. évből fennmaradt különböző számadások, illetve az 1525. év első hat hónapjáról és 1526. év júniusából rendelkezésünkre álló királyi számadáskönyvek nyújtották. Az elemzett számadáskönyvek alapján megállapítható, hogy 1) a Jagelló-kori pénzügyekre vonatkozó források a 18. század eleje óta ismertek, e forrásbázist a 2010-es évekig nem bővítették és nem elemezték, adataiknak nem történt meg a kritikai megosztása. 2) A korábbi szerzők által Mátyás és a Jagelló királyok bevételeinek meghatározására használt külföldi (elsősorban velencei) követjelentések alkalmatlanok e célra. 3) A szakirodalmi munkákon az 1800-as évektől napjainkig lezajlott rendszerváltások egyike sem hagyott különösebb nyomot a Jagelló- és a Mátyás-kori pénzügyek megítélésében. Míg Mátyás pénzügyi adminisztrációja csak pozitív minősítéseket kapott és bevételeit uralkodása előrehaladtával magától értetődően egyre magasabbra taksálták, addig a Jagelló uralkodókat éppen ellenkezőleg: a királyi jövedelmeket egyre kisebb összegekben állapították meg, a jellemzésükre pedig általában a rossz, rendetlen, tékozló és a korrupt jelzőket használják. 4) A Jagelló-kori államháztartás katasztrófális helyzetének elsődleges oka nem annyira a bevételek csökkenése, illetve a pénzügyigazgatás gyenge működése, mint inkább a kiadások irdatlan méretű növekedése az Oszmán Birodalom folyamatos támadása miatt.

Financing the Kingdom of Hungary at the end of the Middle Ages

In my lecture I will present the income and expenditure of the Kingdom of Hungary in the early 16th century. The basis for the study is provided by the various accounts that survive from 1522, and the royal account books available for the first six months of 1525 and June 1526. Based on the analysed account books, it can be concluded that 1) the sources concerning the finances of the Jagiellonian period are known since the beginning of the 18th century, but until the 2010s this source base was not expanded and analysed, and their data were not critically analysed. 2) The foreign (mainly Venetian) envoy reports used by previous authors to determine the revenues of Matthias and the Jagiellonian kings are inadequate for this purpose. 3) None of the changes in the system of the literature from the 1800s to the present day has left any particular mark on the understanding of the finances of the Jagiellonian and Matthias periods. While Mátyás' financial administration received only positive ratings and his revenues were, as a matter of course, increasingly valued as his reign progressed, the Jagelló rulers' were, on the contrary, assessed in ever smaller amounts, and their characterisation was generally based on the adjectives bad, untidy, profligate and corrupt. 4) The primary cause of the catastrophic state of public finances in the Jagiellonian era was not so much the decline in revenues or the poor functioning of the financial administration, but rather the unprecedented increase in expenditure due to the constant invasion of the Ottoman Empire.

A Jagellók Heraldikai Reprerentációja

Az előadás bemutatja a Jagellók pecsétjén szereplő címereket és értelmezi a különféle ábrázolásokat. A Jagelló-ház királyi címerreprerentációja szerves folytatása a Mátyás-korinak, azt minden elemében követi, mintegy megörökölve az ezzel kapcsolatos jelképrendszert. II. Ulászló magyar királyként azt a címerkompozíciót vette át, amelyet Mátyás az 1463/64-es boszniai hadjárata után alkotott meg. Az előadás megállapítja, hogy a korábbi kutatásban bizonytalan címerelemek közül a koronás pajzs – az eddigi szakirodalom egyik részével egyetértésben – Bosznia címereként került a királyi címergyűrűbe, míg az eddigi szlavóniai nyestnek gondolt, haránt futó négylábú állat (kutya) szintén Mátyás említett hadjáratához köthető és szintén egy balkáni területet szimbolizált, nagy valószínűséggel Hercegovinát. Újdonságként sikerült azt is megállapítani, hogy a mátyási hagyományokat követő „konzervatív”, Jagelló udvari reprerentációval párhuzamosan az 1490-1526 közötti időből kimutatható egy, az előbbihez képest eltérő szimbolikát tartalmazó, kizárólag Habsburg kontextusban értelmezhető párhuzamos címerreprerentáció az önálló horvát címer beemelésével és a kardot tartó kar boszniai szimbolikájával. A két címerreprerentáció egymás mellett futott évtizedeken keresztül a 15-16. század fordulóján, ezért nem szabad az egyes címerelemeknek kizárólagos jelentést tulajdonítani. A magyarországi viszonyok között viszont új szokásként jelent meg II. Ulászló idején, hogy az uralkodóhoz közel álló tisztségviselők kérték és meg is kapták címerükbe „családi használatra” a Jagelló-sast, illetve a királyi monogramot (egy esetben pedig az uralkodó trónon ülő képmását).

The heraldic representation of the Jagellos

The presentation will show the coats of arms on the seals of the Jagellos and interpret the various depictions. The representation of the royal coat of arms of the House of Jagelló is an integral continuation of that of the Matthias era, following it in all its elements, inheriting the associated symbolism. Ulászló II, as King of Hungary, took over the coat of arms composition created by Matthias after his campaign in Bosnia in 1463/64. The paper concludes that, among the elements of the coat of arms that had been uncertain in previous research, the crowned shield was included in the royal coat of arms as the coat of arms of Bosnia, in agreement with some of the literature, while the four-legged animal (dog) running at the crest, previously thought to be a Slavonian herd, was also associated with the aforementioned campaign of Matthias and also symbolised a Balkan region, most probably Herzegovina. As a novelty, it has also been possible to establish that, in parallel with the ‚conservative’ court representation of Jagielló, which followed the traditions of Matthias, a parallel representation of the coat of arms from the period 1490-1526, with a different symbolism from the former, can be found, which can only be interpreted in a Habsburg context, with the inclusion of the independent Croatian coat of arms and the Bosnian symbolism of the sword-bearing arm. The two coat of arms representations ran side by side for decades at the turn of the 15th and 16th centuries, and therefore one should not attribute exclusive meaning to the individual coat of arms elements. However, it was a new custom in Hungary during the reign of King Ulászló II for officials close to the monarch to request and receive the Jagelló eagle and the royal monogram (in one case an image of the monarch seated on the throne) for ‚family use’.

Külföldi katonák az 1526. évi mohácsi csatában

A II. Lajos király zászlaja alatt gyülekező sereg számos környező országból érkezett. A legnépesebb kontingenst a mai Csehország területéről érkező csehek, morvák és szilézi-aiak alkották, létszámuk több ezer fő lehetett. Ugyancsak sokan érkeztek lengyel terü-
ről, különösen Szapolyai György vezérlete alatt. Habsburg Mária királynéval sok ausztriai nemes is érkezett a budai királyi udvarba, és tudjuk, hogy az Osztrák Örökös Tartomá-
nyokból is elindultak a magyar uralkodó felhívására. Itáliából pedig Annibale Cartagine
da Este di Padovana zsoldosvezérre van adatunk. Rajtuk kívül az előadás szólni fog a Magyar Királyság területén élő különböző nemzetiségű katonákról. Név szerint ismerünk horvát és szerb résztvevőket, illetve valószínűsítjük, hogy románok, ruszinok, szlovákok, tótok és szászok ugyancsak részt vettek a csatában. A Mohácsnál összegyűlt keresztény seregben valójában egész Közép-Európa képviseltette magát, és komoly áldozatot hoztak a csatában.

Foreign Soldiers at the Battle of Mohács in 1526

The army gathered under the banner of King Louis II came from many neighbouring countries. The largest contingent was made up of Czechs, Moravians and Silesians from what is now Bohemia, who may have numbered several thousand. There were also many soldiers from Poland, especially under the leadership of György Szapolyai. With Queen Mary of Habsburg, many Austrian nobles arrived at the royal court in Buda, and we know that they also came from the Austrian Hereditary Provinces at the invitation of the Hun-
garian monarch. We have a record of the mercenary leader Annibale Cartagine da Este di Padovana from Italy. In addition to these, the presentation will also cover soldiers of vari-
ous nationalities living in the Kingdom of Hungary. We know the names of Croatian and Serbian participants, and it is likely that Romanians, Ruthenians, Slovaks, Slavonians and Saxons also took part in the battle. In fact, the Christian army gathered at Mohács repre-
sented the whole of Central Europe, and they made considerable sacrifices in the battle.

Bertók Gábor – Györffy-Villám Zsombor – Haramza Márk – Szabó Tibor

A mohácsi csatátér régészeti kutatásának legújabb eredményei

A Janus Pannonius Múzeum Mohács 500 kutatóprogramjának célja a mohácsi csata régé-
szeti kutatása. Ez magában foglalja az összecsapás területi kiterjedtségének meghatározá-
sát és lefolyásának térben elhelyezhető rekonstrukcióját, továbbá a Sátorhely határában
előkerült tömegsírok közül a III. és IV. sír teljes feltárását és régészeti anyagának feldol-
gozását. A múzeum keretein belül folyó szisztematikus régészeti kutatás az '50-es évekig,
Papp László munkásságára vezethető vissza, aki a csatátér környezetében számos régé-
szeti jelenséget figyelt meg és tárt fel. A 2009-ben felújuló kutatómunka során geofizikai
módszereket vontunk be. 2016-tól pedig múzeumi önkéntesek bevonásával fémkeresőmű-
szeres terepbejárásokat végzünk a csatátér környezetében. 2023 őszétől kormányzati tá-
mogatással végezzük munkánkat, amelynek köszönhetően több új eredmény látott napvi-
lágot. Jelenleg mintegy 15 km² nagyságú területen folytattunk bejárásokat, a felgyűjtött

fém tárgyak mennyisége pedig meghaladja a 11000 darabot. 2024 tavaszától több mint 4
km² terület magnetométeres mérését végeztük el, elsősorban a Mohácsi Nemzeti Em-
lékhely környezetében, Sátorhely és Kölked közötti területeken, valamint Majstól keletre.
A mérések eredményeit korábbi LIDAR-felvételekkel is összevetettük. Ezek alapján, négy
helyszínen végeztünk szondázó ásatásokat (összesen 276 m²). A geofizikai kutatások által
észlelt régészeti jelenségek alakjuk, kiterjedésük és tájolásuk alapján feltételelesen táborozás
nyomaiként is értelmezhetők. Így az ásatásokkal arra a kérdésre kerestük a választ, hogy
az objektumok leletanyaguk alapján összefüggésbe hozhatók-e az 1526-os eseményekkel.
Szintén ebben az évben tettük közzé azoknak az interdiszciplináris együttműködéseknek az
első eredményeit, amelyek során archeometriai módszerekkel (LIBS, CT, SEM-EDS, OM,
HV) vizsgáltuk a felgyűjtött hadileletek egyes tárgycsoportjait.
Jelen előadás JPM Mohács 500 kutatóprogramjának legújabb eredményeit hivatott bemutatni.

The Latest Results of the Mohács Battlefield Archaeological Research

The goal of the Janus Pannonius Museum's Mohács 500 research program is to determine the territorial extent of the battle and reconstruct its course in a spatially placed manner, as well as to fully excavate the mass graves nos 3 and 4 found on the outskirts of Sátorhely, and examine the archaeological material. The systematic archaeological research conducted within the museum can be traced back to the 1950s, to the work of László Papp, who observed and explored numerous archaeological phenomena in the vicinity of the battlefield. During the renewed research work in 2009, we included geophysical methods. Since 2016, we have been conducting field visits with metal detectors in the vicinity of the battlefield with the involvement of museum volunteers. Since the fall of 2023, we have been carrying out our work with government support, thanks to which several new results have been published. We have currently conducted surveys in an area of approximately 15 km², and the amount of metal objects collected exceeds 11,000 pieces. Since the spring of 2024, we have carried out magnetometer measurements of an area of more than 4 km², primarily in the vicinity of the Mohács National Memorial, in the areas between Sátorhely and Kölked, and east of Majs. The results of the measurements were also compared with previous LIDAR surveys. Based on these, we carried out exploratory excavations at four locations (a total of 276 m²). The archaeological phenomena detected by geophysical research can be interpreted as traces of military campside based on their shape, extent, and orientation. Thus, with the excavations, we sought to answer the question of whether the objects can be related to the events of 1526 based on their findings. Also this year, we published the first results of the interdisciplinary collaborations, during which we examined individual groups of collected war artifacts using archaeometric methods (LIBS, CT, SEM-EDS, OM, HV). This presentation is intended to present the latest results of the JPM Mohács 500 research program.

Marcos De Andrés – Vig Viktor, Bereczki Zsolt – Spekker Olga,

Tihanyi Balázs – Pálfi György

A mohácsi III. tömegsír antropológiai vizsgálata: kihívások és előzetes eredmények

Az 1526-os mohácsi ütközet kétségkívül az egyik legfontosabb csata Közép- és Kelet-Európa kö-
zépkori történetében. Ennek az eseménysorozatnak a jobb megismerését célozta meg az a 2020
és 2022 közötti ásatássorozat, amely során feltárták a kb. 300 egyén csontmaradványait tartalma-

zó III. tömegsirt a Mohácsi Nemzeti Emlékhely területén.

A terepanropológiai megfigyelések és a Szegedi Tudományegyetemen folyó labormunka előzetes eredményei azt mutatják, hogy a gyakran töredékes leletanyagban elsősorban fiatal férfiak csontvázai találhatóak meg. Emellett gyakoriak a peri mortem vágási sérülések nyomai (elsősorban a koponyán és a nyakcsigolyákon), valamint magas a fertőzések eredetű csontelváltozásokat mutató esetek száma.

A megfigyelési lehetőségeket azonban jelentősen korlátozza az a tényező, hogy a csontok és csontvázelemek egy jelentős része kimozdult eredeti helyéről és keveredett a sírban. Ebből adódóan, a tömegsírral kapcsolatos főbb tudományos kérdéseket (pl.: milyen szerepet tölthettek be a csatához kötődően az ott eltemetettek? A csata áldozatai lehettek vagy a csatát követően kivégzett foglyok?) csak azt követően lehet megválaszolni, ha sikerül a helyükre illeszteni az elkallódott, keveredett csontvázrészeket. Ennek érdekében vizsgálati eszközök és protokollok sorát állítottuk össze, amelyek alkalmazhatók a III. tömegsír és más tömegsírok vizsgálatához egyaránt. Előadásunk során ezeket a fejlesztéseket és a hozzájuk kapcsolódó előzetes eredményeket mutatjuk be.

The anthropological study of the Mohács mass grave no. III remains: challenges and preliminary results

The Battle of Mohács took place in 1526, and it is one of the most relevant battles in the history of Central and Eastern Europe. A mass grave containing the remains of circa 300 individuals – the Mass Grave No. 3 of the National Memorial Park of Mohács – was excavated in the surroundings of the presumed battlefield between 2020 and 2022, aspiring to gather knowledge and evidence about that historical event.

According to the observations of the field anthropology campaigns, and those of the preliminary anthropological and paleopathological studies – in progress at the University of Szeged –, the frequently fragmented and incomplete skeletal remains show a predominance of young males, an abundance of peri mortem cut marks observed first on skull bones and cervical vertebrae, and a quite frequent occurrence of skeletal lesions related to infectious diseases.

The skeletal remains were found partially disarticulated and commingled in the mass grave. The main scientific questions related to this burial (namely the role of the people buried in it and whether they were killed in action or executed in the aftermath of the battle), can only be answered after rearranging these disarticulated remains. To fulfil that task, a set of tools and working protocols have been developed and adapted to be employed in this project and others of similar characteristics. A series of preliminary results obtained are to be presented.

Neményi Réka – Gyórfy-Villám Zsombor – Talabér Ildikó

A IV. számú tömegsír régészeti feltárása (2024)

A Mohács 500 projekt keretében a csatatérkutatás mellett kiemelt jelentőségű a csatában elhunyt katonák eddig ismertté vált végső nyughelyének tudományos vizsgálata is. A Janus Pannonius Múzeum Régészeti Osztálya a Szegedi Tudományegyetem Embertani Tanszékével közösen, a III. tömegsír 2020 és 2022 között zajló teljes régészeti feltárása után, 2024 júniusa és augusztus között a IV. tömegsír ásását végezte el. Jelen előadásban arra teszünk kísérletet, hogy összefoglaljuk a teljes feltárás előzetes régészeti eredményeit.

The Excavation of the Mass Grave no. IV (2024)

Within the frames of the Mohács 500 project, in addition to battlefield research, the scientific investigation of the known final resting places of the soldiers died in the battle is also particularly important. The Department of Archaeology of the Janus Pannonius Museum, together with the Department of Biological Anthropology of the University of Szeged, conducted a complete archaeological excavation of the Mohács Mass Grave No. 3 between 2020 and 2022. Between June and August 2024, the excavation of Mass Grave No. 4 was carried out. In this presentation, we attempt to summarize the preliminary archaeological results of this complete excavation

Pálfi György – Kocsmár Réka – Vágvölgyi Lili – Szabó Árpád,

Mai Tímea – Molnár Erika

A mohácsi IV. számú tömegsír-feltárás antropológiai tapasztalatai

2024 júniusában megkezdődött a IV. számú tömegsír feltárása a Mohácsi Nemzeti Emlékhelyen. A jól szervezett, intenzív régészeti és terepi antropológiai munka a Janus Pannonius Múzeum Régészeti Tanszéke és a Szegedi Tudományegyetem Embertani Tanszéke szoros együttműködésében valósult meg.

A terepi antropológiai vizsgálatok megfigyelései nagyon hasonlóak voltak a III. számú tömegsír 2020 és 2022 között megvalósult feltárásának tapasztalataihoz: gyakran töredezett és hiányos, kevert és sérült csontvázmaradványok; a fiatal férfi csontvázak túlsúlya; elsődlegesen koponyacsontokon és nyaki csigolyákon észlelt peri mortem vágott sérülés-nyomok nagy gyakorisága; jelentős számban észlelt fertőzések eredetű elváltozások a csontokon.

A IV. tömegsír teljeskörű feltárásához mintegy 10 hétre volt szükség. A terepmunkák befejezése után az egyelőre még pontosan nem meghatározható számú (de nagy biztonsággal száz és kétszáz között becsülhető) egyén csontváz-maradványait a Szegedi Tudományegyetem Embertani Tanszékére szállították, ahol a csontvázak tisztítása, rendezése és előzetes antropológiai elemzése megkezdődött.

The Mohács mass grave no. IV excavation: biological anthropological observations

In June 2024, the excavation campaign of Mass Grave No. 4 was started at the National Memorial Park of Mohács. The well-organized, intensive archaeological and field anthropological work was carried out in strong cooperation between the Department of Archaeology, Janus Pannonius Museum, and the Department of Biological Anthropology, University of Szeged.

The observations of the field anthropology studies were very similar to the Mass Grave No 3 excavation (carried out between 2020 and 2022): frequently fragmented and in-

complete, mixed, and damaged skeletal remains; predominance of young male skeletons; abundance of peri mortem cut wounds observed first on skull bones and cervical vertebrae; quite frequent occurrence of skeletal infection traces.

After a period of 10 weeks, the excavation campaign was finished with the completion of the fieldwork. Immediately after that, the skeletal remains of an undetermined number of individuals (but very probably between one and two hundred) were transported to the Department of Biological Anthropology of the University of Szeged, where the washing and preliminary anthropological analysis of the skeletons was about to begin.

Fedeles Tamás

Püspöklexikon (1458–1526)

A magyar egyházi elit a közép- és a kora újkor határán

1526. augusztus 29-én két érsek és öt püspök lelte halálát a mohácsi csatatéren, ezáltal a magyar főpapi kar 50%-a veszett oda. Mindez jól szemlélteti az egyházi elit király iránt tanúsított lojalitását, az ország védelme érdekében vállalt önfeláldozó magatartását. Jelen előadásban egy folyamatban lévő kutatási program részeredményeit ismertetem, amely keretében az 1458 és 1526 között a 14 magyar egyházmegye élén álló 75 főpap modern szemléletű életrajzát készítjük el a csata 500. évfordulójára. A Püspöklexikon azonban túlmutat egy életrajzgyűjteményen, ugyanis az egyházmegyék korabeli állapotát is bemutatjuk, amelyet térképek tesznek még szemléletesebbé. Szintén elkészítjük a korszak egyházi elitjének részletes elemzését, amelyben elemezzük – egyebek mellett – az uralkodók főpapkinevezési politikáját, a kollektív életrajz (prozopográfia) módszerére alapozva vizsgáljuk a csoport tagjainak származását, edukációját, hivatali és egyházi pályafutását, humanista kapcsolatrendszerét.

Bishop's Lexicon (1458–1526)

The Hungarian Ecclesiastical Elite on the boundary of the Middle and Early Modern Ages

On August 29, 1526, two archbishops and five bishops were killed on the battlefield of Mohács, which means that 50% of the Hungarian high clergy perished. All this illustrates the loyalty of the ecclesiastical elite to the king and their self-sacrificing attitude in the defense of the country. In my presentation, I will highlight the partial results of an ongoing research project to prepare the modern biography of the altogether 75 archpriests who headed the 14 Hungarian dioceses between 1458 and 1526, for the 500th anniversary of the battle. The Bishops' Dictionary goes beyond a collection of biographies, however, as it also presents the state of the dioceses at the time, made even more illustrative by maps. We will also prepare a detailed analysis of the ecclesiastical elite of the period, in which we will analyze the policy of the rulers in appointing high priests, and examine the origin, education, official, and ecclesiastical career, and humanist relations of the members of the group, based on the method of collective biography (prozopography).

Papp Júlia

A mohácsi csata és II. Lajos a 16–19. századi képzőművészetben

A mohácsi csatáról nem ismerünk a helyszínen készült, hiteles ábrázolást, a hozzá kapcsolódó legkorábbi képek a német nyelvű hírlevelek sematikus fametszetei voltak. 16. századi ábrázolásai közül a legjelentékenyebbek az Ehrensiegel des Hauses Österreich című augsburgi krónika illusztrációja, illetve az eseményt a győztes szemszögéből bemutató oszmán miniatúrák voltak. A 18. századtól már több nagy méretű hazai festmény örökítette meg a mohácsi csata történetét, s népszerű témája volt a 19. századi történeti festészetnek is.

A csatában elhunyt II. Lajos király alakja mind Magyarországon, mind külföldön szorosán kapcsolódott a mohácsi tragédiához. Az 1526 után az uralkodóról készült műalkotásokon gyakran megemlítik halála helyét, idejét és körülményeit. Bár saját korában II. Lajos megítélése ambivalens volt, halála után a pozitív megítélés került túlsúlyba. A hozzá kapcsolódó ábrázolások többsége is – elsősorban a holtteste megtalálását ábrázoló festmények – azt sugallja, hogy hősi halálával a keresztény hitért életét áldozó mártírrá nemesedett. A csata és II. Lajos halálának emlékét nemcsak emlékművek, hanem régebbi térképek, utazók beszámolóí is őrzik.

The Battle of Mohács and Louis II in the art of the 16th–19th centuries

There are no known authentic depictions of the Battle of Mohács made at the battlefield, the earliest images depicting the battle are schematic woodcuts from newsletters written in German. The most significant of its 16th century depictions were the illustration in the chronicle Ehrensiegel des Hauses Österreich written in Augsburg and Ottoman miniatures showing the event from the victor's point of view. Since the 18th century several large-scale Hungarian paintings also depicted the story of the Battle of Mohács, and it was a popular subject of 19th century history painting as well.

King Louis II, who died in the battle, was closely associated with the tragedy of Mohács both in Hungary and other countries. Artworks of the monarch made after 1526 often mention the place, time and circumstances of his death. Although the perception of Louis II was ambivalent while he lived, after his death he had a mostly positive reputation. Most depictions of him, mainly the paintings of the discovery of his corpse, show him as someone whose heroic death made him a martyr who sacrificed his life for the Christian faith. The Battle of Mohács and Louis II's death are commemorated not only by monuments but also older maps and accounts written by travelers.

Pap Norbert

Hét év Mohács-kutatásának eredményei (2018–2024)

A Magyar Tudományos Akadémia Kiválósági Együttműködési Programja keretében valósult meg 2018 februári kezdettel az a kutatási program, amelynek „Mohács 1526-2026 – Rekonstrukció és Emlékezet” volt a címe. A Fodor Pál és Pap Norbert vezetésével zajló kutatás egyebek mellett azt a célt tűzte ki, hogy rekonstruálják az 1526. augusztus 29-én Mohács mellett lezajlott, világtörténelmi jelentőségű összecsapást. Az előadásban a hét

éve megkezdett rekonstrukciós vizsgálatok alapján egy új – szintetizáló jellegű – csataértelmezés ismertetésére kerül sor.

Bemutásra kerül, hogy a két hadsereg mikor, milyen ütemezésben, milyen útvonalon és hogyan érkezett a csatamezőre. Megjelenítésre kerülnek a csata fontos landmarkjai, melyek támpontokat adtak az események helyeinek azonosításában. Meghatározásra kerülnek az események időbeli keretei is. Elkülönítésre kerülnek a főbb katonai műveletek, illetve hogy a két oldal seregrészei miképpen vettek ezekben részt.

Az előadás zárásaképpen megvonnjuk az események mérlegét és értelmezzük a csata lezárását. Bemutatjuk a kétoldali veszteségeket valamint azt is, hogy a magyar seregből mely alakulatok voltak képesek kisebb veszteségekkel, vagy éppen veszteség nélkül elmenekülni Mohács alól.

Seven Years of Mohács Research (2018–2024)

The research programme „Mohács 1526-2026 - Reconstruction and Remembrance” has been implemented since February 2018 within the framework of the Cooperation Programme of Excellence of the Hungarian Academy of Sciences. The research, led by Pál Fodor and Norbert Pap, aimed, among other things, to reconstruct the world-historical clash near Mohács on 29 August 1526. The paper will present a new - synthesising - interpretation of the battle, based on reconstruction studies begun seven years ago.

It will show when the two armies arrived on the battlefield, in what order, by what route, and how. Important landmarks on the battlefield are shown, which provided clues to identify the locations of events. The timeframes of events are also defined. The main military operations and how the two sides' forces were involved are distinguished.

The presentation will conclude with a balance sheet of the events and an interpretation of the conclusion of the battle. The losses on both sides will be presented, as well as which units of the Hungarian army could escape from Mohács with little or no losses.

JEGYZETEK / NOTES

**MOHÁCS
500**

Magyar Történelmi Társulat

**HUN
REN**

BÖLCSESZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET

**JANUS
PANNONIUS
MÚZEUM**

**MAGYAR NEMZETI
LEVÉLTÁR**

**PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
UNIVERSITY OF PÉCS**

**Nemzeti Örökség
Intézete**

